

rytnika Jana Jerzego Balzera” Dagmar Kašparová i Jan T. Štefan, uwzględniając przede wszystkim nowe zapiski archiwalne i informacje z literatury, zwrócili uwagę na finansowe tło działalności wymienionej w tytule rodziny (testamenty, pożyczki, rozmaite transakcje) w okresie od połowy XVIII do lat 60. XIX w.

Konferencji towarzyszyło zebranie Komisji Numizmatycznej Stowarzyszenia Muzeów i Galerii Republiki Czeskiej, jak również dwie wycieczki: jedna po zamku w Valticach, druga po kompleksie zamkowo-parkowym Lednice. Drugiego dnia imprezy, wieczorem, organizatorzy zaprosili uczestników na *společenský večer*, dając im możliwość poznania pasjonującej historii morawskiego wina, jak również zasmakowania miejscowych specjałów. Organizowane natomiast już nieoficjalnie wspólne spotkania przyczyniły się do zacieśnienia międzynarodowych kontaktów naukowych, jak również skryształizowania teorii, które rozwijane będą niewątpliwie przy okazji następných konferencji.

Witold Garbaczewski

XV Ogólnopolska Sesja Numizmatyczna w Nowej Soli

Nowosolskie Muzeum Miejskie wraz z Zespołem Studiów Numizmatycznych Komitetu Nauk Historycznych Polskiej Akademii Nauk zorganizowały, w trzy lata po poprzedniej, XV sesję. Można wprawdzie wahać się, czy liczba 15 jest dostatecznie okrągła, by wyznaczać jubileusz, ale wszelkie wątpliwości rozstrzyga to, że pierwsza sesja nowosolska odbyła się 15–16 listopada 1963 r., a więc przed pół wiekiem. Drugim jubileuszem, który wymaga

odnotowania, jest 450-lecie Nowej Soli, miasta, które od początku jest gospodarzem ogólnopolskich sesji numizmatycznych. Jubileusz miasta nadał sesji bardziej uroczystą i okazałą formę niż zazwyczaj.

Oficjalna nazwa pierwszej sesji brzmiała „I Śląska Sesja Numizmatyczna w Nowej Soli, Moneta polska na Śląsku”, kolejne niezbyt konsekwentnie nosiły w nazwie przymiotnik „Ogólnopolska” lub go pomijały. Można sądzić, że nikt z uczestników sesji „Moneta na Śląsku” nie przypuszczał, że daje początek tak trwałemu przedsięwzięciu. Pierwsze sesje omawiały kolejno monetę poszczególnych ziem polskich, poczynając od Śląska, potem kruszce monetarne — złoto i miedź, ile że srebro byłoby problemem zbyt ogólnym — a kolejne, od VIII, różne specyficzne zagadnienia numizmatyczne, związane z walorami źródłowymi zabytkowych monet (*Mennice, mincerze, techniki mennicze, Mennictwo miejskie w Polsce, Pozaekonomiczne funkcje monet, Fałszerstwa i naśladownictwa monet, Znaleziska monet i metody ich badań, Stempel monet. Obraz a słowo*). XIV sesja sięgnęła do problematyki bardziej zasadniczej, pytając o *Upięknienie — kiedy moneta staje się pieniądzem*. W tej linii utrzymał się kolejny, zaproponowany przez Zespół Studiów Numizmatycznych temat: *Moneta czasów kryzysu — moneta czasów pomyślności*, nad którym obradowano w Muzeum Miejskim w Nowej Soli w dniach 17–18 października 2013 r. W założeniach programowych sesji, oceniając jako żłudne przekonanie, że cykle koniunkturalne charakteryzują dopiero gospodarkę kapitalistyczną, postawiono pytanie, w jaki sposób poprzez monetę możemy odczytać okresy pomyślności i kryzysu posługujących się nimi społeczności.

Do programu sesji przyjęto 16 referatów, z których wygłoszono 15, co zajęło półtora dnia. Każdy mówca otrzymał pół godziny, po czym następowała kwadransowa dyskusja. Ten reżim czasowy został dość sprawnie dotrzymany dzięki staraniom prowadzących kolejne części: dra Piotra Guzowskiego, prof. Barbary Lichochockiej i prof. Borysa Paszkiewicza. Nie powrócono wprawdzie do tradycji czczenia konferencji medalem, ale pojawił się po raz pierwszy bardziej użyteczny dla uczestników zeszyt z abstraktami wystąpień oraz strona internetowa z wiadomościami o obecnej i przeszłych sesjach (wraz z galeriami archiwalnych zdjęć)¹.

Zgodnie z oczekiwaniami organizatorów, referenci podeszli do problematyki sesji w rozmaity sposób. Dr hab. Agata Kluczek z Uniwersytetu Śląskiego mimo pesymistycznego tytułu (*Nie)moc obrazów? Moneta jako świadek czasów pomyślności i czasów kryzysu Cesarstwa Rzymskiego*, wskazała na wzmocnienie manifestacji władzy cesarskiej jako specyficzną odpowiedź ikonografii monetarnej na konieczność wsparcia uzurpatora. Zwróciła też uwagę, że motyw barbarzyńcy, zawarty w tryumfalnych lub zwycięskich przedstawieniach rewersów, pojawiał się częściej w sytuacjach kryzysowych. Dr Adam Degler z wrocławskiego Ossolineum przedstawił *Uwagi na temat monet epoki Sewerów (193–235) w zbiorach muzealnych na przykładzie Ossolineum*. Było to omówienie najnowszych wyników badań nad mennictwem seweriańskim, odzwierciedlającym początek kryzysu politycznego Cesarstwa. Ogromna liczba

subaeratów — zwłaszcza na obszarach przyłimesowych — również w jego ujęciu łączy się z tą sytuacją.

Dr Eliza Walczak z Muzeum Narodowego w Warszawie interesująco przedstawiła znacznie starsze losy mennicze miast północnopontyjskich: Olbii, Chersonesu i Pantikapajonu, od prosperity w IV w. przed Chr. po kryzys epoki hellenistycznej. Zastanawiające jest zróżnicowanie podstaw mennictwa tych trzech — wymienianych zazwyczaj w jednym ciągu — greckich emporiów („*Wiek złota*” i „*wiek spiżu*” w mennictwie północnych wybrzeży Morza Czarnego).

Prof. Barbara Lichochocka z Zakładu Archeologii Śródziemnomorskiej Polskiej Akademii Nauk w Warszawie, w referacie *Inflacja, konieczność, przestępstwo; trzy punkty widzenia na zjawisko kopiowania monet diecezji Egiptu w prefekturze Orientu w schyłkowym okresie cesarstwa rzymskiego* rozważała dwoisty charakter lokalnych imitacji drobnych monet, produkowanych w Egipcie od końca IV w.: odpowiadających na zapotrzebowanie rynku, ale zarazem zaburzających obieg pieniądza.

Dr hab. Dariusz Adamczyk z Niemieckiego Instytutu Historycznego w Warszawie podjął problem *Koniunkturalne cykle czy strukturalne załamania? Przyczyny i skutki fluktuacji w imporcie srebra do Europy Środkowej i Wschodniej w IX–XI wieku*. Zwracał przy tym uwagę, że kontakty handlowe w omawianej epoce nie miały charakteru masowego i były raczej sumą epizodów. Szukał odpowiedzi na „pytanie, kiedy przejście od jednej do następnej fazy należy rozumieć jako koniunkturalny cykl, a kiedy jako strukturalne załamanie, które prowadziło do systemowych zmian”.

Zapowiadany referat Piotra Chabrzyka i Haliny Młodeckiej z Muzeum Archeolo-

¹ Adres: <http://www.numizmatyka.muzeum-nowasol.pl/index.php/2-15-sesja-numizmatyczna/1-xv-jubileuszowa-ogolnopolska-sesja-numizmatyczna-w-nowej-soli>.

gicznego i Etnograficznego w Łodzi, *Echa niemieckich kryzysów w Polsce. Zmiany siły nabywczej srebra w 2. połowie XI wieku na podstawie wybranych depozytów* został przedstawiony tylko w części opracowanej przez pierwszego autora. W interesującej analizie autor przedstawił zmiany sytuacji wewnętrznej Rzeszy jako jedną z przyczyn znacznej przewagi popytu nad podażą monety srebrnej — pochodzenia niemieckiego — w Polsce. Na tym tle Witold Nakielski z Łodzi, oprócz uzasadnienia tezy tytułowej, że *polskie emisje denarów krzyżowych były reakcją na załamania napływu zachodniego pieniądza w końcu XI wieku*, dowodził polskiego pochodzenia licznych typów denarów krzyżowych późnych odmian z nowoodkrytego skarbu ze Środy Wielkopolskiej.

Następnie zabrali głos dwaj historycy gospodarczy z Uniwersytetu w Białymstoku. Piotr Łozowski w referacie *Monety bogaczy, czyli obce waluty w Starej Warszawie pierwszej połowy XV stulecia* naświetlił na podstawie słabo znanych numizmatykom źródeł proces rozszerzania użytku pieniądza koronnego i złotego węgierskiego, wypierających dominujące dotychczas grosze praskie i monetę pruską. Dr Piotr Guzowski (*Wpływ kryzysów monetarnych na praktykę życia gospodarczego zwykłych ludzi w późnośrednio-wiecznej Polsce*), rewidując stereotypowe opinie o słabej obecności monety w życiu ludności wiejskiej, przyglądał się zwłaszcza procesowi deprecjacji czynszów i pieniężnej renty gruntowej, który znacznie przyczynił się do oparcia gospodarki na folwarku pańszczyźnianym.

Bogdan Miłosz z Koszalina tytułowy problem *Grosspfennig czy szeląg kołobrzescki?* odniósł do niezwyklej monety, prawdopodobnie miedzianej, znalezionej pod Kołobrzegiem i noszącej nazwę tego

miasta. Wielkość i forma zabytku przypominają szelągi pruskie z długim krzyżem lub niektóre szelągi pomorskich miast zaodrzańskich. Referent wysunął hipotezę, że znaleziony okaz był projektem monety, zaproponowanym władzom Kołobrzegu.

Zbigniew Bartkowiak z Muzeum Archeologicznego w Poznaniu pod zagadkowym tytułem *Kryzys formy — forma w kryzysie* zastanawiał się nad obniżeniem poziomu wykonawczego monet z XV wieku w warunkach kryzysowych, a przede wszystkim zrelacjonował eksperymentalną produkcję krążków mennicznych do drobnych monet z XV wieku (głównie denarów jagiellońskich) i jej wyniki.

Drugi dzień obrad rozpoczął prof. Petr Vorel z Uniwersytetu w Pardubicach referatem *Drobná mince v česko-rakousko-slezském teritoriu jako objekt mincovní podnikatelské činnosti hrabat z Hardeka v Kladsku na počátku 16. století*, w którym gruntownie przejrzał podstawy prawne i praktykę emisji monet plutokratycznego rodu hrabiów von Hardegg. Zwrócił uwagę na naśladowczy charakter tego mennictwa, skierowanego zasadniczo na obce rynki. Potem dr Jarosław Dutkowski ze Stowarzyszenia Numizmatyków Profesjonalnych w Gdańsku uzasadnił tezę, że przeprowadzona w 1661 roku emisja niepełnowartościowych dukatów z sentencjami doprowadziła do ostatecznego zamknięcia królewskiej mennicy poznańskiej (*Spektakularny upadek mennicy w Poznaniu za panowania Jana Kazimierza*).

Robert Pieńkowski, przedstawiając temat *Inflacja czasów Kipper i Wipper a mennictwo książąt legnicko-brzesko-wołowskich w początkach wojny trzydziestoletniej*, zaprezentował kilka nieznanych lub mało znanych monet na barwnym tle epoki — politycznym, ekonomicznym i monetarnym. Zwiastunem nowej proble-

matyki badawczej był referat dra Bartosza Dziewanowskiego-Stefańczyka, *Analiza porównawcza kryzysów monetarnych w Rzeczypospolitej w czasach Zygmunta III i Jana Kazimierza*. Rozważając tytułowy problem referent wskazał zwłaszcza na głównie zewnętrzne przyczyny pierwszego, a wewnętrzne drugiego z kryzysów.

Obrady podsumował i zakończył Borys Paszkiewicz, wskazując na ewolucję tematyczną sesji nowosolskich w ciągu półwiecza, przy zachowaniu podstawowych założeń formalnych — wspólna płaszczyzna badaczy akademickich, muzealnych i amatorskich, szeroki przekrój chronologiczny i stosunkowo krótki czas obrad. Mimo tego ostatniego ograniczenia sesje stopniowo rosną — obecna miała największy program z wszystkich dotychczasowych, a i tak dokonano selekcji zgłoszeń. Może to wskazywać na potrzebę pewnego rozszerzenia rozmiarów następnych spotkań. Z drugiej jednak strony, nadzwyczajna trwałość naszych spotkań, mimo nieregularności, świadczy, że odpowiadają one na stałą potrzebę polskiego środowiska numizmatycznego, a tematy odzwierciedlają zmiany w nurtującej je problematyce badawczej. Jubileuszowa sesja, dzięki wsparciu Polskiej Akademii Nauk, miasta Nowej Soli i wreszcie samego muzeum, miała bogatą oprawę, dzięki wysiłkowi zespołu pracowników muzeum, kierowanemu przez dra Tomasza Andrzejewskiego przebiegła bardzo sprawnie a dzięki referentom wypadła niezwykle interesująco. Materiały — jak we wszystkich nowosolskich sesjach, oprócz pierwszej — będą wydane drukiem.

BRP.

Inwentarze znalezisk monet rzymskich z Polski (FMRPL) będą kontynuowane

W grudniu 2012 r. Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego przyznało w ramach Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki pięcioletni grant na zgłoszony przez Uniwersytet Warszawski projekt pt. „Znaleziska monet rzymskich z ziem Polski i historycznie z Polską związanych (FMRPL)”. Niestety, środki na jego realizację zostały ograniczone o połowę w stosunku do pierwotnie preliminowanych kwot, co z konieczności spowoduje ograniczenie zakresu planowanych prac.

Celem projektu, jak przedstawiono to we wniosku, „jest stworzenie komputerowej bazy danych znalezisk monet rzymskich (III w. przed Chr. – VI w. po Chr.) z obszarów ziem Polski i części dawnej Rzeczypospolitej: Galicji Wschodniej (północno-zachodniej Ukrainy) i Prus Książęcych (Sambii), a także zestawienie i publikacja zgodnych z obowiązującymi w nauce międzynarodowymi standardami inwentarzy. Istotnym jego efektem stanie się także wykształcenie zespołu specjalistów, którzy będą kontynuować tę pracę w przyszłości”.

W skład zespołu badawczego kierowanego przez prof. Aleksandra Bursche weszli: prof. Jerzy Kolendo (†), Marcin Rudnicki i dr Anna Zapolska z Instytutu Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego, dr hab. Jarosław Bodzek z Instytutu Archeologii Uniwersytetu Jagiellońskiego i jego doktoranci – Kamil Kopij, Katarzyna Lach, Emilia Smagur i Piotr Wysocki, ponadto dr Adam Degler z Gabinetu Numizmatyczno-Sfragistycznego Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu, dr Arkadiusz Dymowski z Gdyni, dr Jacek Rakoczy z Instytutu Archeologii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w To-